

Натаниел Хоторн
Експериментът на доктор
Хейдигър

Веднъж този чудак, старият доктор Хейдигър, покани на гости в кабинета си четирима уважавани приятели. Трима белобради джентълмени – господин Медбърн, полковник Килигрю и господин Гаскон – а също и една повехнала лейди, известна като вдовицата Уичърли. Най-голямата беда на четиримата мрачни, живели злочесто старци бе, че не им оставаше дълъг път до гроба. В своя разцвет господин Медбърн бил преуспяващ търговец, но фалирал при една безумна спекулация й сега живееше малко по-добре от просяк. Полковник Килигрю прахосал най-хубавите си години, здравето и имуществото си в търсене на греховни удоволствия, които му бяха докарали цяло котило болести като подагра и разни други страдания на душата и тялото. Господин Гаскон – пропаднал политик, бе човек с лоша слава, или поне бе имал такава, преди вместо да го опозори, времето да го направи неизвестен за сегашното поколение. Колкото до вдовицата Уичърли, говори се, Че на времето била голяма хубавица, но от дълги години тя живееше в самота заради някакви скандални истории, които настроили доброто общество в града срещу нея. Струва си да се спомене още едно обстоятелство-и тримата стари джентълмени, господин Медбърн, полковник Килигрю и господин Гаскон били на младини любовници на вдовицата Уичърли и веднъж за малко не се изклали заради нея. И преди да продължа, ще намека, че понякога хората смятаха доктор Хейдигър и четиримата му гости за малко мръднали – нещо, което се случва често със стари хора, измъчвани от настоящи неприятности или стари спомени.

– Скъпи стари приятели – каза доктор Хейдигър, като им кимна да седнат, – имам нужда от вашата помощ за един у от ония малки опити, с които запълвам времето си в този кабинет.

Ако слуховете отговаряха на истината кабинетът на доктор Хейдигър трябва да бъде твърде любопитно място. Мрачна, старомодно обзаведена стая, с надвиснали паяжини, потънала в древен прах. Край стените бяха разположени няколко дъбови библиотеки, чиито долни лавици бяха натъпкани с книги и книжлета с готически надписи, а горните – с пергаменти. Върху средната стоеше бронзов бюст на Хипократ, с когото според достоверни източници доктор Хейдигър имал навика да се съветва при всички трудни случаи в практиката си. В най-тъмния ъгъл на стаята се издигаше висок и тесен дъбов шкаф, през откренатата врата на който колебливо надничаше скелет. Между две от библиотеките висеше огледало – високо прашно стъкло във варакосана рамка. Сред многото чудновати истории, свързани с това огледало, имаше и такива, според които душите на всички починали пациенти на доктора бяха

настанени в него и колчем докторът погледнал натам, се втрещвали в лицето му. Отсрещната стена бе украсена с портрет на млада госпожица в цял ръст с лик, избелял като някогашното великолепие на премяната й от коприна, атлаз и брокат. Преди около половин век доктор Хейдигър почти щял да се ожени за тази млада госпожица, но бидейки леко неразположена, тя погълнала лекарствата, предписани от нейния възлюбен, и починала вечерта преди сватбата. Остава да споменем най-голямата забележителност на кабинета – огромен, подвързан в черна кожа том с масивни сребърни закопчалки. На корицата нямаше надпис и никой не знаеше заглавието му. Добре известно бе обаче, че това е магическа книга – един път, когато слугинята я взела само за да изчисти праха от нея, скелетът се разтропал в шкафа си, портретът на младата госпожица направил крачка напред, няколко мъртвешки лица надникнали в огледалото, а бронзовата глава на Хипократ се намръщила и казала: „Не пипай!“

Такъв бе кабинетът на доктор Хейдигър. В летния следобед, за който става дума, една малка черна като абанос кръгла маса стоеше по средата на стаята. Върху ѝ бе сложена ваза от гравирано стъкло с красива форма и прекрасна изработка. Слънчевите лъчи проникваха през прозореца между тежката бродерия по ръбовете на две избелели брокатени завеси и падаха право върху вазата, така че едно меко сияние се отразяваше от нея по сивкавите лица на петимата старци, седнали около масата. Там имаше и четири чаши за шампанско.

– Скъпи стари приятели – повтори доктор Хейдигър, – мога ли да разчитам на вашата помощ за провеждането на един изключително интересен експеримент?

Трябва да кажем, че доктор Хейдигър бе много странен стар джентълмен, чиято ексцентричност бе станала ядка на хиляди фантастични истории. Някои от тях, за мой срам, ако това се разчуе, могат да бъдат проследени до собственото ми правдиво перо. И ако някои пасажи на настоящата история разклатят доверието на читателя, аз ще трябва да се примирая с дамгата на амбулантен писач.

Когато четиримата гости на доктора го чуха да предлага експеримент, те не очакваха нещо по-интересно от убиване на мишка във вакуум, изследване на паяжина под микроскоп или някоя от другите подобни глупости, с които той имаше навика непрекъснато да додява на близките си. Без да дочака отговор обаче, доктор Хейдигър закуцука през стаята и се върна със същата огромна подвързана в черна кожа книга, за която простите хора твърдяха, че била магическа. Като отвори

сребърните закопчалки, той разгърна книгата и измъкна измежду напечатаните с черни букви страници една роза или нещо, което е било някога роза, защото зеленото стебло и розовия цвят сега бяха добили кафеникав оттенък и древното цвете сякаш всеки миг щеше да стане на прах в ръцете на доктора.

– Тази роза – каза с въздишка доктор Хейдигър, – това повяхнало и ронливо цвете, бе разцъфнало преди петдесет и пет години. Даде ми го Силвия Уорд, чийто портрет виси отсреща. Смятах да го закича на гърдите си в деня на сватбата ни. Петдесет и пет години е съхранявано грижливо между страниците на тази стара книга. Е, допускате ли, че е възможно тази полувековна роза да разцъфти някога пак?

– Глупости! – каза вдовицата Уичърли като тръсна сърдито глава. – Със същия успех можеш да ни попиташ дали сбръчканото лице на една старица може да цъфне пак.

– Гледайте! – отвърна доктор Хейдигър.

Той откри вазата и пусна повяхналата роза във водата, която бе вътре. Отначало розата легна леко върху повърхността на течността и като че не поемаше никаква влага. Скоро обаче започна да се забелязва някаква странна промяна. Смачканите и сухи листенца на цвета се раздвижиха и започнаха да се обагрят във все по-плътен пурпур, сякаш цветето се пробуждаше от някакъв сън, наподобяващ смърт. Тънкото стебълце и листата му позеленяха и станаха така свежи, каквито са били, когато Силвия Уорд бе подарила цветето на своя любим. То бе току-що разцъфнало, защото някои от нежните му червени листенца срамежливо се къдреха около влажната пъпка, върху която блещукаха две-три капчици роса.

– Това наистина е много красива заблуда – обадиха се нехайно приятелите на доктора, понеже бяха виждали и по-големи чудеса в програмата на някакъв илюзионист. – Как го правиш?

– Никога ли не сте чували за извора на младостта? – попита доктор Хейдигър. – Оня, дето испанският пътешественик Понсе де Лион бе ходил да търси преди два-три века?

– Е, намерил ли го е Понсе де Лион? – попита вдовицата Уичърли.

– Не – отговори доктор Хейдигър, – защото не го е търсил където трябва. Прочутият Извор на младостта, ако съм правилно осведомен, е разположен в южната част на полуостров Флорида, недалеч от езерото Макако. Засенчен е от няколко гигантски магнолии, които независимо от това, че са по на безброй столетия, се поддържат свежи като темнужки от свойствата на тази вълшебна вода. Един познат, който знае

колко се интересувам от такива неща, ми изпрати онова, което виждате във вазата.

– Хм! – каза полковник Килигрю, който не повярва и дума от приказките на доктора. – А как би се отразила течността на човешкото тяло?

– Сам ще прецените, скъпи полковнико – отговори доктор Хейдигър. – Всички вие, почитаеми мои приятели, сте поканени да поемете толкова от тази възхитителна течност, колкото е необходимо, за да ви се върне разцветът на младостта. Що се отнася до мене, тъй като имах много неприятности докато остареея, нямам никакво желание да ставам отново млад. Така че с ваше позволение, само ще наблюдавам хода на експеримента.

Докато говореше, доктор Хейдигър пълнеше четирите чаши за шампанско с вода от Извора на младостта. В нея видимо имаше някакъв газ, защото от дъното на чашата непрекъснато се издигаха малки мехурчета, които се пръсваха в сребристи капчици на повърхността. Понеже напитката издаваше приятна миризма, старците не се съмняваха, че притежава стимулиращи и полезни свойства. Така че макар и да се отнасяха напълно скептично към подмладяващите качества, склонни бяха да я глътнат начаса. Доктор Хейдигър обаче ги помоли да изчака малко.

– Преди да пиете, скъпи мои приятели – каза той, – добре би било, след като имате опита от цял един живот да ви направлява, да си изработите няколко общи правила за поведение при преминаване за втори път през рисковете на младостта. Помислете само какъв грях и срам би било, ако вие с изключителните си преимущества не се превърнете в образци на добродетел и мъдрост за всички младежи на съвременето!

Четиримата уважавани приятели на доктора не му отговориха, ако не смятаме слабия и възбуден смях – толкова нелепа им се видя идеята, че след като знаят колко отблизо разкажанието следва грешката, могат отново да направят погрешна стъпка.

– Тогава пиете – каза докторът, като се поклони. – Радвам се, че така добре съм подбрал обектите на моя опит.

С потръпващи ръце те поднесоха чаши към устните си. Питието, ако то наистина притежаваше свойствата, приписвани му от доктор Хейдигър, не би могло да бъде употребено за други четири човешки същества, които да имат по-въпиюща нужда от него. Изглеждаха сякаш никога не бяха познали младост и удоволствие, родени от моментно слабоумие на природата, вечно посивели и грохнали, съсухрени нещастни създания, които сега седяха изгърбени край масата на доктора, а в

душите и телата си няхаха достатъчно живот да се раздвижат дори и пред възможността да станат отново млади. Изпиха водата и оставиха чашите си на масата.

Без съмнение, компанията почти веднага доби по-добър вид – както би станало след чаша силно вино – а една весела слънчева светлина изведнъж озари лицата на всички. По бузите им изби здрава руменина и измести сивкавия тен, който ги правеше така много да приличат на трупове. Те се спогледаха и им се стори, че някаква магическа сила наистина е започнала да изглажда дълбокия и тъжен надпис, който времето от толкова отдавна дълбаеше върху челата им. Вдовицата Учичърли нагласи шапката си, защото отново почти се бе усетила жена.

– Дай ни още от тази чудесна вода! – развикаха се нетърпеливо те. – Сега сме по-млади, но все още сме прекалено на възраст! По-бързо! Дай ни още!

– Търпение, търпение! – промълви доктор Хейдигър, който седеше и с философско хладнокръвие наблюдаваше експеримента. – Остарявали сте дълго време. Положително бихте могли да бъдете доволни, ако се подмладите за половин час! Впрочем водата е на ваше разположение.

Той отново напълни чашите им с пиетието на младостта и все пак във вазата остана достатъчно, за да могат половината старци в града да бъдат върнати до възрастта на собствените си внуци. Мехурчетата още се пръскаха край ръбовете на чашите, когато четиримата гости на доктора ги грабнаха от масата и обърнаха съдържанието им на един дъх. Халуцинация ли бе това? Още докато лекарството се стичаше по гърлата им, то сякаш променяше целия им организъм. Очите се избистриха и заблестяха, тъмни сенки започнаха да растат сред сребърните кичури. Седяха край масата – трима джентълмени на средна възраст и една напета жена, едва прехвърлила хребета на своя разцвет.

– Скъпа моя, вие сте прекрасна! – извика полковник Килигрю, впил поглед в лицето ѝ, докато сенките на годините отлитаха от него, както тъмнината се топи в пурпурен изгрев.

Хубавата вдовица знаеше от едно време, че комплиментите на полковник Килигрю не винаги са съобразени с чистата истина, затова стана и изтича към огледалото, все още уплашена, че погледът ѝ може да срещне грозния образ на старица. През това време тримата джентълмени се държаха по начин, който доказваше, че водата от Извора на младостта притежава някои опияняващи свойства. Ако, разбира се, веселостта им не бе причинена от леко замайване вследствие, че внезапно бе премахната тежестта на годините. Мисълта на господин Гаскон бягаше

към политически теми, но не можеше да се определи лесно дали от миналото, настоящето или бъдещето, тъй като идеите и фразите на мода през последните петдесет години бяха едни и същи. Дърдореше ту високопарни сентенции за патриотизъм, слава и човешки права, ту някакви неверноподанически слова с тих несигурен шепот и така предпазливо, че даже и собствената му съвест едва можеше да долови скрития смисъл. А ето, че после отново говореше с пресметнати ударения и дълбоко почтителен тон, сякаш някакво царствено ухо слушаше изисканата му реторика. През цялото това време полковник Килигрю пееше с пълен глас весела пианска песен, дрънкаше в такт по чашата си, а погледът му шареше по закръглената фигура на вдовицата Уичърли. В другия край на масата господин Медбърн бе потънал в изчисляване на долари и центове, които по особен начин се вплитаха в един план за снабдяване на тихоокеанските острови с лед чрез впрягане на стада китове в полярните айсберги.

Що се отнася до вдовицата Уичърли, тя стоеше пред огледалото като се кланяше и глупаво се усмихваше на собствения си образ ... Приветствуваше го, сякаш бе приятел, когото обичаше повече от всичко на света. Доближи лице до огледалото, за да види дали наистина е изчезнала някоя отдавна позната бръчица или паче краче. Провери дали снегът по косите ѝ се е стопил така напълно, та да може да захвърли достолепната си шапка без страх. Накрая се извърна пъргаво и приближи масата с нещо като танцова стъпка.

– Скъпи ми стари докторе – извика тя, – бъди любезен да ми дадеш още една чаша!

– Разбира се, мила моя госпожо, разбира се! – отвърна услужливият доктор. – Ето, аз вече съм напълнил чашите!

И наистина, четирите чаши стояха пълни до ръба с тази чудесна вода, която тихичко кипеше на повърхността и наподобяваше нежния блясък на диаманти. Залезът щеше да настъпи толкова скоро, че стаята бе станала по-тъмна от всякога. От вътрешността на вазата обаче струеше мека лунна светлина и падаше както върху четиримата гости, така и върху благообразната фигура на доктора. Той седеше в изкусно резбовано дъбово кресло с висока облегалка, посивял, с израз на достойнство, което много би прилягало на самото време, чиято власт никога не е била поставяна под съмнение, освен от тази щастлива компания. Даже и когато гълтаха третата порция от Извора на младостта, те почти се страхуваха от тайнственото изражение на лицето му.

В следващия миг обаче, вълна на младост и веселие бликна във

вените им. Сега се намираха в щастливото юношество. Възрастта, с нейната окаяна върволица от грижи, мъки и болести, приличаше на кошмар от някакъв сън, от който току-що за щастие се бяха събудили. Свежата непорочност на духа, загубена така рано, без която последователните събития в света бяха приличали просто на галерия от избледнели картини, отново придаде очарование на всичките им планове. Чувстваха се като новосъздадени същества в една новосъздадена вселена.

– Млади сме! Млади сме! – ликуваха те.

Младостта, както и дълбоката старост, бе заличила трайно отпечатаните белези на средната възраст и в същото време ги бе погълнала всичките. Бяха група весели младежи, почти побъркани от прилива на палавостта на своята възраст. Най-странен в цялата им веселост бе импулсът да подиграват немощта и упадъка, чиито жертви бяха съвсем доскоро. Присмиваха се високо на старомодните си дрехи, широкополите палта и саката с капаци на джобовете на младежите и древната рокля и шапка на цъфтящото момиче. Един куцукаше през стаята като някакъв болен, от подагра дядо, друг, накривил очила на носа си, се правеше на дълбоко потънал в напечатаната с черни букви магическа книга, трети се стараеше да подражава на благопристойното достойнство на доктор Хейдигър, седнал в едно кресло. След това всички се развиха весело и заскачаха из стаята, Вдовицата Уичърли – ако разбира се такова свежо девойче можеше да се нарече вдовица – припна към креслото на доктор с немирна усмивка на розовото си лице.

– Докторе, мило старче – извика тя, – стани да танцуваш с мене! – И тогава четиримата млади започнаха да се смеят още по-високо като си представиха каква гротескна гледка ще представлява бедният стар доктор.

– Моля да ме извините – отвърна докторът кротко. – Аз съм стар и страдам от ревматизъм. Моето време за танци е отдавна отминало. Но всеки от тия весели млади джентълмени ще бъде щастлив да ви има за партньорка.

– Танцувай с мене, Клара! – извика полковник Килигрю.

– Не, не, аз ще ѝ бъда партньор! – обади се господин Гаскон.

– Преди петдесет години тя ми обеща ръката си! – възкликна господин Медбърн.

Всички се събраха около нея. Един сграбчи страстно и двете ѝ ръце, друг я обгърна през кръста, трети зарови ръка в блестящите къдри, скупчени под шапката на вдовицата. Зачервена, задъхана, гълчаща, подскачаща, засмяна, горещият ѝ дъх парваше по ред лицата на тримата.

Дърпаше се да се освободи и все пак оставаше в тройната им прегръдка. Не би могло да има по-жива картина на младежко съперничество за омайваща красавица като награда. Поради някаква странна заблуда, дължаща се на тъмнината в стаята и на старовремските дрехи, които все още носеха, разправя се, че високото огледало отразило фигурите на трима стари, посивели, съсухрени дядовци в нелепа борба за кльошава-та грозота на една сбръчкана бабичка.

Но те бяха млади – разгорещените им страсти доказваха това. Доведени до лудост от кокетството на момичето-вдовица, която нито даряваше, нито напълно скриваше благоразположението си, тримата съперници започнаха да си разменят заплашителни погледи. Все още хванали красивата награда, всеки протягаше свирепо ръце към гърлата на другите двама. Както се боричкаха насам-натам, масата се прекатурна и вазата се разсипа на хиляди късчета. Скъпоценната вода на младостта потече в бистро ручейче по пода като измокри крилата на една пеперуда, престаряла в залеза на лятото и кацнала там, за да умре. Насекомото изпърха леко в стаята и кацна на белоснежната глава на доктор Хейдигър.

– Моля ви, господа, моля ви! Моля ви, мадам Учърли! – възкликна докторът. – Решително протестирам срещу тия безредици.

Те спряха и потрепераха. Сивото, време сякаш ги викаше обратно от слънчевата младост далеч в мразовитите и тъмни глъбини на годините. Погледнаха доктор Хейдигър, който седеше в резбованото си кресло, хванал в ръка полувековната роза, която бе успял да измъкне сред парченцата от разбитата ваза. По даден от него знак четиримата бунтовници седнаха по местата си с готовност, защото необузданите усилия ги бяха изтозили въпреки младостта им.

– Розата на моята бедна Силвия! – възкликна доктор Хейдигър, като я държеше в светлината на светещото през облаци залязващо слънце. – Май че започна да вехне отново.

Така беше. Даже и докато компанията го наблюдаваше, цветето продължи да се свива, докато стана така сухо и чупливо, както когато докторът го бе потопил във водата. Той тръсна няколкото капчици влага, залепнали за цветчето.

– Аз я обичам както в този вид, така и в росната ѝ свежест – забеляза докторът, като допря сухото цвете към съсухрените си устни. Когато заговори, пеперудата изпърха от белоснежната глава и падна на пода.

Гостите му потръпнаха отново. Някакъв особен мраз – дали от душата или от тялото те не знаеха – бавно пропълзяваше във всички тях. Спогледаха се и им се стори, че всеки отлитащ миг отнася със себе си

някакъв чар, като оставя все по-задълбочаваща се бръчка на място, дето по-рано я е нямало. Илюзия ли бе това? Нима промените на цял един живот бяха натъпкани в толкова кратко време и нима пак бяха станали четирима стари хора, седнали при стария си приятел доктор Хейдигър?

– Толкова бързо ли остаряхме пак? – горестно извикаха те.

Наистина бяха остарели. Водата на младостта притежаваше качества, по-преходни и от тези на виното. Създаденият от нея делириум бе изкипял. Да! Те отново бяха стари. С тръпка на ужас, която показва, че още е жена, вдовицата склочи кокалести ръце пред лицето си и пожела над него да има капак от ковчег, след като вече не може да бъде красиво.

– Да, приятели, отново сме стари – каза доктор Хейдигър. – И вижте! Водата на младостта се изля цялата на пода. Е, аз няма да седна да плача за това. Защото даже и пред самата ми врата да бликаше изворът, не бих се навел да наквася устни в него – дори ако делириумът, породен от това, траеше години, а не мигове. Това е урокът, който научих от вас!

Но четиримата приятели на доктора не бяха разбрали урока. Те незабавно решиха да отидат на поклонение до Флорида и сутрин, обед и вечер да пият жадно от Извора на младостта.

КРАЙ

© Весела Кацарова, превод от английски

Nathaniel Hawthorne

Източник: <http://dubina.dir.bg>

Сканиране и обработка: Сергей Дубина, 15 юли 2003 г.
Книжното тяло е любезно предоставено от Галина Янакиева

Публикация:

Натаниъл Хоторн, ГОЛЯМОТО КАМЕННО ЛИЦЕ
РАЗКАЗИ

Преведе от английски ВЕСЕЛА КАЦАРОВА

Съставител НАТАЛИЯ КЛИСУРСКА

Художник КОСТАДИНКА МИЛАДИНОВА

Редактор ОГНЯНА ИВАНОВА

Художествен редактор ВЕНЕЛИН ВЪЛКАНОВ

Технически редактор ПЕТЪР БАЛАВЕСОВ

Коректор АЛБЕНА НИКОЛАЕВА

АМЕРИКАНСКА. ПЪРВО ИЗДАНИЕ. ИЗДАТЕЛСКИ НОМЕР 800. ДАДЕНА ЗА
НАБОР 10. I. 1983 г. ПОДПИСАНА ЗА ПЕЧАТ 12. II. 1983 г. ИЗЛЯЗЛА ОТ ПЕЧАТ
25. V. 1983 г. ФОРМАТ 1/16/60/90. ПЕЧАТНИ КОЛИ 17. ИЗДАТЕЛСКИ КОЛИ 17.
УСЛОВНО ИЗДАТЕЛСКИ КОЛИ 15.71.

ЦЕНА 1.34 лв.

ИЗДАТЕЛСТВО „ОТЕЧЕСТВО“, СОФИЯ „Г. ДИМИТРОВ“. КЛОН ЛОЗЕНЕЦ, БУЛ.
„Г. ТРАЙКОВ“ 2а

THE portable hawthorne
viking press, new york 1969
hawthorne's short stories
vintage book's, new york 1946

Съдържание:

Предговор от Наталия Клисурска

Голямото каменно лице

Творецът на прекрасното

Дъщерята на Рапачини

Злочестината на господин Хъгинботъм

Егоизъм или змия в гърдите

Експериментът на доктор Хейдигър

Белегът

Беловласия покровител

Моят роднина майор Молино

Кроткото момче

Амбициозният гост

Мантията на лейди Елеанор

Големия гранат

Пророчески портрети

Сестрите-години

Итън Бранд

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/2402>]